

heeft bewogen en terecht hebben enkele auteurs in hun bijdragen naar haar publikaties verwezen. Een nadeel van deze beperking is dat een aantal mensen, dat graag een artikel had willen leveren, verstek moest laten gaan; een voordeel dat de bundel meer samenhang heeft dan het 'vriendenboek' over het algemeen pleegt te vertonen. De periode die wordt bestreken is kort en het is dus logisch dat sommige personen en gebeurtenissen in meer dan één bijdrage ter sprake komen. In één geval, te weten de beschrijvingen van de wijze waarop het vergaderlokaal Walhalla in handen van de Haagse socialisten is gekomen, stemmen de mededelingen niet overeen. Spoor zegt in zijn bijdrage over Alexander Cohen dat Domela Nieuwenhuis Walhalla kocht en dat het op naam stond van de coöperatieve broodbakkerij 'De Volharding' (128); De Vries noemt in een opstel over Liebers, behalve Domela nog andere financiers en laat in het midden wie formeel eigenaar was (118).

Medewerking verleenden M. Campfens, B. van Dongen, E. J. Fischer, T. Haan, G. Harmsen, R. de Jong, A. Mellink, Ph. van Praag, B. Reinalda, M. Schrevel, R. Spoor, F. Tichelman en W. de Vries Wzn. Zoals gebruikelijk bij boeken met een aantal auteurs loopt het gehalte van de bijdragen sterk uiteen. Ik bepaal me tot het vermelden van de stukken die ik het interessantst en het boeiendst vond. Campfens geeft bijzonderheden over de Sociaal-Democratische Studieclub, die heeft bestaan van 1901 tot 1921 en als een voorloper van de wetenschappelijke bureaus van de politieke partijen is te beschouwen. Zij geeft ook een opsomming van enkele belangrijke enquêtes, die de Studieclub heeft gehouden en waarvan het basismateriaal bij het IISG berust. Harmsen behandelt de geschiedschrijving van de Nederlandse arbeidersbeweging van 1875 tot 1905; als altijd een goed geschreven en evenwichtige analyse met allerlei wetenswaardigheden. De bespiegelingen van De Jong over de algemene werkstaking en de visie van de anarchisten hierop mag niemand missen, evenmin zijn interpretatie van 'het verraad' van 1903 (97-99). Mellink belicht een kant van Wijnkoop die mij onbekend was en ik vermoed ook anderen. Van Praag onderzocht hoe de leden van het Algemeen Nederlandsch Werklieden-Verbond over het bevolkingsvraagstuk en de geboortenbeperking dachten. (Heeft hij Thomas de Rot, die ten onrechte een socialist wordt genoemd (69), verward met A. of J. Rot?) Spoor putte voor zijn opstel uit zijn, jammer genoeg niet gepubliceerde 'Alexander Cohen. Brieven en documenten 1888-1961' (138 noot 17); hij schrijft over de brieven die Cohen vanuit de vele gevangenschappen waarin hij vertoefde, heeft verstuurd. De Vries heeft met zijn onderzoek naar het leven en werken van Bruno Liebers, typograaf en behorende tot de mannen van het eerste uur in de Nederlandse socialistische beweging, vermoedelijk het meeste werk verzet; zijn nasporingen strekten zich uit tot Japan.

H. J. Scheffer

G. H. A. Venner, *De Meinweg. Onderzoek naar rechten op gemene gronden in het voormalige Gelders-Gulikse grensgebied circa 1400-1822* (Dissertatie Nijmegen, Maaslandse monografieën XL; Assen-Maastricht: Van Gorcum, 1985, xx + 430 blz., f75,- (ing.), f95,- (geb.), ISBN 90 232 2125 7 (ing.), ISBN 90 232 2124 9 (geb.)).

Uitgaande van een in een uithoek — niet alleen gezien vanuit Groningen — van ons land gelegen stuk heide- en bosgrond als onderzoeksobject heeft de auteur een opmerke-

lijke studie geschreven. Het resultaat ervan diende als juridisch proefschrift aan de KU Nijmegen. De Meinweg is gelegen in het ambt Wassenberg, dat tijdens het ancien régime in het hertogdom Gulik werd geïncorporeerd. Het ligt ten oosten van Roermond in het tegenwoordige Nederlands-Duitse grensgebied. Het 'Mein' betekent: gemein, gemeenschappelijk (1); de 'weg' wordt niet duidelijk verklaard. Vlakbij lag het dorp Wegberg; in de zestiende eeuw liepen over de Meinweg handelsroutes in oost-westelijke richting (259). De naamaanduiding varieert al vroeg: Franssprekende commissarissen van Filips de Stoute schrijven in 1389 Mywende (49), de stad Roermonde in 1421/1422 Meynwerde(n) (52), terwijl de 'bosrol', die misschien uit de vijftiende eeuw dateert, in het zestiende-eeuwse afschrift spreekt van Meynwegh (53 en 368). Misschien is de 'misleidende' naam er oorzaak van dat J. Buis dit Limburgse bosgebied overslaat in zijn *Historia Forestis* (1985).

Minutieus en breed opgezet archiefonderzoek in Nederland en Duitsland heeft het de auteur mogelijk gemaakt een gedetailleerde bijdrage te leveren tot de regionale geschiedenis van dit gebied en van de plaatsen die tot het gebruik van deze gemene gronden gerechtigd waren. Het gekozen rechtshistorische perspectief geeft de auteur de gelegenheid steeds problemen van algemeen-historische aard aan de orde te stellen. Door beider integratie is deze studie een belangrijke bijdrage tot de discussie over vraagstukken zoals het rechtskarakter van kerspelen en steden, gerechtigd tot gemene gronden (meente, marke, enz.), Weliswaar volstaan de oude 'bosrol' en het 'bosreglement' van 1633 met de opsomming van kerspelen als gerechtigden, maar dit is niet in strijd met het voorkomen, in andere bronnen, van gerechtigde personen — wier subjectieve recht in relatie zou staan met hun huishouding en huis (101). Twaalf der kerspelen welke door Venner zijn bestudeerd, zijn tevens dragers van subjectieve rechten (108). De institutionele aspecten van de Meinweg worden uitvoerig behandeld: houtgeding, deelnemers, boswachters, handhaving van de rechtsregels: in de 'bosrol' (in de vorm van wijsdommen) en in de latere bosreglementen, zorg voor houtstand, bescherming van de wildstand, rechten en heffingen door de heer van Wassenberg en zijn rechtsopvolgers. Ook de economische betekenis van bos en heide komt, onder het opschrift 'feitelijke uitoefening van subjectieve rechten', uitvoerig aan de orde. Afzonderlijke aandacht wordt besteed aan de rechten van de heer van Wassenberg en de hertog van Gulik, die vaak botsten met die van de Gelderse gerechtigden. De auteur neigt er, in aansluiting op de theorie van de Amsterdamse rechtshistoricus H. van der Linden, toe de rechten van de heer ten aanzien van deze gemene gronden meer als publiekrechtelijk van aard te zien, aangezien ze zijns inziens uit overheidsgezag voortvloeien (296-297). Evenals elders in zijn studie plaatst Venner ook het probleem van de juridische kwalificatie van de gemeenschap van gerechtigden tot de Meinweg in een algemeen kader. Zij kunnen inderdaad getypeerd worden als een markgenootschap, maar dan wel als een zogenaamde 'ältere Genossenschaft', waarin de scheiding tussen leden en geheel hoogstens nog maar in rudimentaire vorm aanwezig is (313).

Na een merkwaardig 'theoretisch' hoofdstukje over de geschiedenis van de Meinweg vóór 1400 (315-320), bevat het afsluitende tiende hoofdstuk de geschiedenis van de verdeelingspogingen in de Franse Tijd en na 1816. Een uitvoerige 'Zusammenfassung' en gedetailleerde indices voltooien deze geacheverde studie.

A. H. Huussen jr.

J. Heringa, e.a., ed., *Geschiedenis van Drenthe* (2 dln.; Meppel-Amsterdam: Boom, 1985, 719 en 118 blz., f49,50 tekstdeel, ISBN 90 6009 584 7, annotatiedeel f34,50, ISBN 90 6009 657 6, compleet f78,-, ISBN 90 6009 655 X).

Na Friesland, Groningen en Overijssel heeft nu ook Drenthe een handboek voor de geschiedenis van de provincie. Het door uitgeverij Boom fraai uitgevoerde werk mikt zowel op de vakman als op de geïnteresseerde leek. Om de laatste niet af te schrikken, is de annotatie in een afzonderlijk deel II ondergebracht en verwijzen sterretjes in plaats van voetnoten naar de wetenschappelijke verantwoording.

Aan de verschijning van het boek is een lange voorbereidingsperiode voorafgegaan. De redactiecommissie werd al in 1975 door het bestuur van de provincie benoemd. De voornaamste reden waarom de uitgave zolang op zich heeft laten wachten, was het ontbreken van voldoende voorstudies. In het bijzonder voor de tijd tussen 1600 en 1900 moest nog veel bronnenonderzoek worden verricht. De vruchten van dat spitwerk werden voor het merendeel gepubliceerd in een reeks monografieën die onder de titel 'Drentse Historische Studiën' door het provinciaal bestuur van Drenthe werd uitgegeven. De essentie van het nieuwe onderzoek is samengevat in de nu verschenen *Geschiedenis van Drenthe*.

Het boek is het werk van elf auteurs. Behalve de vier redactieleden, die ieder op hun eigen terrein een onderdeel voor hun rekening namen, werkten zeven andere specialisten aan het nieuwe handboek mee. Van de redacteurs belicht H. T. Waterbolk vanuit de archeologie de prehistorie, maar ook het historische Drenthe, schetst D. P. Blok de vroege middeleeuwen, volgt J. Heringa de Drenten in de jaren 1603-1748 en zet M. G. Buist dat verhaal voort tot 1850. Van de overige zeven auteurs beschrijft K. Bouwer de ontwikkeling van het cultuurlandschap, behandelen H. M. J. Tromp en C. A. van Kalveen de resterende middeleeuwen, gaat A. Th. van Deursen in op het leven in Drenthe in de zestiende eeuw, geeft P. Th. F. M. Boekholt een beeld van de tijd tussen 1850 en 1945 en schrijven O. J. de Jong en J. Bieleman respectievelijk over de kerkgeschiedenis en de landbouwgeschiedenis sinds de zestiende eeuw.

Zonder overdrijving kan worden gezegd dat het nieuwe handboek het traditionele beeld van de geschiedenis van Drenthe grondig wijzigt. Dat is in de eerste plaats te danken aan het fundamentele onderzoek van de Wageningse ir. Bieleman. Hij toont overtuigend aan dat de voorstelling van het statisch-agrarische Drenthe en het bijbehorend plaatje van de romantische schaapskudden op de uitgestrekte heidevelden niet deugt. De werkelijkheid was prozaïscher. De Drentse boeren hebben zich onder de druk van steeds wisselende omstandigheden telkens opnieuw aangepast aan de eisen van de tijd. Zij hebben hun bedrijfsvoering geïntensiveerd en zijn nieuwe gewassen gaan verbouwen. Anders dan men tot dusver veelal aannam, was de Drentse agrarische economie tijdens de Republiek in toenemende mate verbonden met de stedelijke economie in het Westen. Niet alleen de akkerbouw, ook de rundveehouderij was van meer dan provinciaal belang. In Amsterdam zijn heel wat Drentse osselapjes gebraden. Door de verwevenheid met de wereld buiten de provincie kwam de Drentse landbouw geleidelijk op een hoger plan.

Vulde Bieleman de lacune in de kennis van de economische geschiedenis van Drenthe na 1600, Heringa, de motor van het grote project, deed dat voor de onderbelichte geschiedenis van de zeventiende en de eerste helft van de achttiende eeuw. In een schets van Drenthe omstreeks 1665 analyseert hij de sociaal-politieke structuur, waarin volgens